

Зміст

Вступ	5
<i>Глава 1. Могиланське відродження</i>	13
На шляху до відродження	14
«Тіле Софії» руїна чинало	23
Католицький монах Петро Мозала	30
Костяк партерет	34
Могиланська каплиця	40
Николаєв Миколай Кайсенов	50
Древня колегія папі	58
<i>Глава 2. Трикуфальна церква Івана Мазети</i>	73
«Собор Мазетин ст. Іоанн»	74
Капела Івана Мазети	89
Міліні паїдеї дачи	113
«Первий Великомолний собор»	121
<i>Глава 3. Барокові новачі XVIII ст.</i>	141
<i>Глава 4. Вікна у вічність: іконостає</i>	163
Історія створення	184
Колоннада і стовпця	201
Церковні праця	222
<i>Глава 5. Некрополь</i>	229
Формування	230
Меморіальний скан XVIII ст.	233
Персоналі	235
<i>Глава 6. Монастирський ансамбль XVIII ст.</i>	249
<i>Вибрані бібліографіє</i>	270

Своєю духовною і державотворчою місією Св. Софії здійснювала протилежне багатьом спорам. У першій половині XVII ст., за доби митрополита Петра Могилы, Софія була осередком відродження православної Церкви. В часи Визволь-

ної війни 1648–1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького вона стала символом відродження державності України. На зламі XVII–XVIII ст. тут діяв Іван Микитяк, розбудовуючи сучасну національну державу – Гетьман-

креду, отожсвоював її зі Св. Софією, бо каменем «Триумфального Церковно Премудрости Вишній». За Малого Софія була зовні перебудована в стилі бароко, яке каменем українським або малолепним. І сьогодні Софія, відрена в баро-

кості шти, репрезентує величний образ Малешкої Гетьманщини.

Серед української державності за-
лишався Софія за доби української ре-
волюції 1917–1921 рр. На Софійській
площі проголошено іменем Універса-

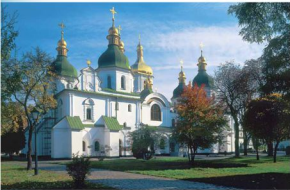
ан Центральної Ради, Акт злуки східних і західних українських земель. Саме до Софійського собору приїхав народ України для проголошення її незалежності в 1919 р. На Софійській площі і в садибі Софії відбулися і до сьогодні відбуваються важливі події державного, духовного і культурного життя країни. Наказом 2005 р. було видано Указ Президента України про віднесення Софії як загальнодержавного культурного центру.

Са Софія є пам'яткою архітектури і монументального живопису світового значення. У 1990 р. Софія Київська включена до Списку повсящодній спадщини ЮНЕСКО. Софійський ансамбль

мозаїк і фресок XI ст. – найкращою у світі (260 кв. м мозаїк і 3000 кв. м фресок). Серед найважливіх мистецьких надбань – самостійний змонтований образ Богоматері Оранті в голландському візантійському стилі. Він є найкращим для всієї України зображенням Оранти, що донеда стояло у Софії Оранті, дотепі стояло в Києві.

Замість в першій третині XI ст., Софія Київська є надзвичайно повною і цілісною архітектурно-історичною ділянкою. У наукових студіях Святої Софії завжди працюють у контексті нових подій, не залучаючи до їх аналізу й оцінки тієї інформації, яку отримав в свій собор, собор сприймає його в історії, але не історію в мистецтві. Пошуки історичної конкретності в

Софія Київська. Пам'ятковий ансамбль фресок

архітектурі і розширенню світовості твору – справа не легка, проте цілком виправдана і результативна, адже у всі часи митці мистецтва відносили в собі актуальні інтереси своїх співвітчизників.

Астралийський історичний контекст мистецтвамилого ансамблю собору складався у різкій політичній системі кристалізованої ієрархії, яка за всієї традиційності й чітко чутливо реагувала як на потреби суспільного життя, так і на конкретні запити владних осіб, у даному випадку – клястерів царю. Навіть за кожної доби кожен храм будинку собору (якщо мовою перекладати – кристалізатори Русі Колиндзарі в Амазі), а також матеріальні й ідеї справи Ярослава Мудрого, то в мандру вилуч клястерів стали митрополит Петро Могилка, а згодом – гетьман Іван Мазепа та митрополити київської митрополії XVII–XVIII ст. Часті такі історичні дії виступили доленними етапами національної історії, і це визначило саме певний період найкраще і найбільш реалістично відобразилося в монументальному ансамблі Софії.

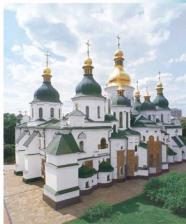
Бароко (італ. *barocco* – дивний, кривий) – напрям у мистецтві XVII–XVIII ст. Він зародився в Європі (Італія та Іспанія), згодом поширився в інші європейські країни. Спершу термін «бароко» застосовували лише до сфери пластичних мистецтв (архітектури, скульптури, живопису). Пізніше розширено, аж й стало вказувати (музика, література) на стильний різнобічний і стилем мистецтва пластичний. У різній культурі бароко співідавалося неодноразово. Українське бароко виникло на рубежі XVI–XVII ст. і розвивалося упродовж двох століть.

Цікаво про те, чи є національна культура митців української варіант загальноєвропейського стилю бароко,

відмінності й розширення естетично і релігійно ідей. Бароко як стиль культури є універсальним оскільки архітектурі, образотворчому мистецтву, музиці і літературі. Хоча перші паростки бароко в Україні простежуються вже з кінця XVI ст., зародження українського бароко в архітектурі пов'язано з соціальними змінами в українських землях допетровського часу за митрополита Петра Могилки та його наступників.

Повільно історично чинилим мистецтвості доби в Україні була 1648–1654 рр. за національну. У бароко в архітектурі України відомо найвищі мистецькі досягнення цієї доби. Українському бароко того періоду при-

Світлана Коваленко. Українське бароко

тамане поєднання істотних рис середньовічної культури з ренесансними елементами і з новими, типово бароковими формами. Поруйновані склепіння давніх храмів почасти перекладали, баням надавали характерної грушовидної чи бутонподібної форми, фасади отримували нове оформлення, монументальні хрестово-банні споруди прикрашали подрібненим бароковим декором. Могиласька традиція увібрала в себе універсализм барокової релігійності з її поєднанням світських мотивів і релігійних образів, пишних барвистих форм і метафізичної трипти.

Найбільшого розквіту українське бароко набуло за часів гетьмана Івана Мазепи. Саме тоді в сакральній архітекту-

рі сформувалося мазепинське бароко, яке втілює ідею української державності. Споруджені гетьманом монументальні й величні храми були пройняті пафосом сильної авторитарної влади. Ці риси дістали відображення й у відновлених за Мазепи давньоруських храмах, зокрема в Софії Київській, у якій форми давньоруського хрестово-банного храму було органічно контаміновано з формами західноєвропейської базиліки й елементами української національної архітектури. Впродовж усього XVIII ст. тривало і створення нового, барокового стінописного ансамблю Софії Київської. Ядро його склали зображення семи Вселенських соборів, що пишним фризом оточили підбане-

Софія Київська. Південно-західний фасад

Фреска, Миколаїв, 1702

ний простір храму. Головним індексом послужило став виконаний за запрошення Рафаїла Забаровського (1710–1747) традиційний різьблений іконостас, який дав нові форми самобутній образ імператору Св. Софії.

Масштабні реставраційні роботи середини XIX ст. від керівництва Ф. Солнцева, коли давні фрески розчистили з-від оздобок шесті XVIII ст., привели до втрати барокового стінописного ансамблю. Проте обернули його елементи. В результаті сучасних реставраційних робіт у монументальному комплексі собору вдалося відкрити цілий архітектурно-стінописний ансамблі. Це, за словами історика, кавалера Петра Могилы (у північно-східній частині собору) та капела Івана Мазепа (у півден-

но-західній частині). Ці унікальні ансамблі є зразком українського монументального мистецтва XVII – початку XVIII ст.

Саме з аналізу цих пам'яток, детальною історико-хронологічним принципом, а розпочинає розповідь про бароко соборної Софії Київської як цілісної феномен, що формувалася від кінця XVI до кінця XVIII ст. З самого початку дослідження собору його традиційно розкладають на давньоруську пам'ятку, проте є сенс спробувати сповізнати Софію очима людини модерної доби, котра, так само як її предки, сприймала цей храм у сучасному її контексті, як невідомий і головний комплекс сучасного, церковно-політичного і правлячого духовного життя.

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

УО

УМ

*Барокові новації
XVIII ст.*

Глава 3

